

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויקהל פקודי, תשפ"ו, מספר 1660

הארון, הכפורת והכרובים

רענן אייכלר

- מהו ה"זר" המקיף את הארון (שמ' לז:ב)? עיצוב שזור, כפי שחשב תרגום השבעים? או נזר, כפי שחשבו חז"ל (שמות רבה לד, ב; בבלי יומא עב ע"ב)? לדעתי, לא זה ולא זה בדיוק, אלא עיצוב בעל פרופיל רבע-מעגלי, שאפשר לקרוא לו "כרכוב קעור"².
- מהו "פעמתי" של הארון (שמ' לז:ג)? לדעתי, הן רגליים, כפי שהבינו ראב"ע (בפירושו הארוך על שמ' כה:יב) והתרגום המיוחס ליונתן, ולא פינות או צדדים, כפי שהבינו שאר התרגומים העתיקים ופרשני ימי הביניים.
- איפה נמצאות הטבעות ובדי הנשיאה של הארון (שמ' לז:ג-ה)? בשליש העליון של דפנותיו האנכיות כדעת חז"ל (בבלי שבת צב ע"א), על פינותיו העליונות כדעת רש"י (בפירושו על שמ' כה:יב) או על פינותיו התחתונות כדעת רמב"ן (בפירושו שם)? לדעתי, אין הן נמצאות באף אחד מהמקומות האלה, אלא מתחת למשטח התחתון של הארון.
- אם בדי הנשיאה של הארון נמצאים בטבעותיו תמיד, ולעולם אינם סרים מהארון (שמ' כה:טו), איך ייתכן שאהרון ובניו מצטווים "לשים" את בדי הארון לקראת כל מסע של המחנה (במ' ד:ו)? לדעתי, התשובה היא כי "לשים" פירושו לערוך (השוו שמ' מ:ח, יח, כא); בדי הארון ניתנים למשיכה פנימה וחוצה כשהם בתוך הטבעות, כמו בדיו של תיבת עץ מקבר פרעה תות-ענח-עמון במצרים מהמאה ה-17 לפנה"ס. אהרון ובניו מצטווים "לשים" את הבדים, כלומר למשוך אותם כלפי חוץ כדי שיוכלו לאחוז בהם ולשאת את הארון, בדומה לדעת רש"י (בתוספת לפירושו על במ' ד:ו).³
- מהם כרובים (שמ' לז:ז)? ילדים, כדעת ר' אבהו מקיסריה בתלמוד (בבלי חגיגה יג ע"ב; סוכה ה ע"ב), עופות, כדעת רשב"ם וחזקוני (בפירושיהם על שמ' כה:יח), עופות בעלי ראש אדם, כדעת ר' אברהם בן הרמב"ם (בפירושו

בפרשתנו מתוארת עשיית ארון העדות, הכפורת שעליו והכרובים הבולטים מהכפורת (שמ' לז:א-ט). חפצים אלה הם לב ליבו של המשכן ושל מחנה ישראל כולו על פי מערכת עבודת ה' המקודמת בחלקים גדולים של התורה. החפצים מגדירים את המקום המדויק שבו הנוכחות האלוהית נמצאת ושוכנת בתוך בני ישראל: וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמ' כה:כב).

החפצים ממשיכים לעמוד במוקד החיים הדתיים של ישראל למשך מאות שנים, על פי התמונה ההיסטורית שהמקרא מצייר. לביסוס קביעה זו אסתפק בציון שתי עובדות: ראשית, עלי, המנהיג האחרון של ישראל לפני תחילת המעבר לחברה מלוכנית, מת מבהלה וצער כאשר הוא שומע שארון האלוהים נלקח על ידי הפלשתים, ולא בגלל מנוסת ישראל מפני הפלשתים, המגפה הגדולה בעם או מות שני בניו שלו (שמ"א ד:יח). שנית, כבוד ה' ממלא את הבית שבנה שלמה בירושלים. כלומר, ה' מתחיל לשכון בבית המקדש, כאשר ארון ברית ה' מובא אל הבית אל תחת כנפי הכרובים (מל"א ח:ו-יג).

כידוע, מקדש, כלי קודש, כוהנים, קורבנות, טומאה וטהרה וכו' אינם חידושים של התורה. כל אלה היו מקובלים בעולם שבו ניתנה התורה, ואילו אנו חיים בתקופה המנותקת מהם. לכן, כדי להבין כהלכה את פשט הכתובים העוסקים ברכיבי החיים הללו, אנו צריכים להכיר את תפקידם ואת פרטיהם במזרח הקדום. וכדי להעריך את מסרי התורה הקשורים אליהם, אנו צריכים להבחין בהבדלים שבין ציווי התורה לבין מה שהיה מקובל. דברים אלה נכונים גם באשר לארון, לכפורת ולכרובים. הארון הוא תיבת עץ; הכפורת היא המכסה השטוח של תיבה זו; והכרובים הם פסלים של יצורים מכוונפים כלשהם. נדרש מאיתנו לדעת איך נראו חפצים מסוגים אלה במזרח הקדום. למזלנו שרדו עשרות רבות של תיבות עץ, מכסי תיבות וייצוגים של יצורים מכוונפים שונים במצרים, בארץ ישראל ובארצות שכנות מתקופת המקרא. בספר חדש¹ חקרתי נתונים אלה כדי להבין את החפצים שבפרשתנו. בספר אני מציע תשובות לשאלות רבות שהתחבטו בהן הפרשנים. למשל:

2 וראו מאמרי: "מהו זר?" דף שבועי לפרשת תרומה, תש"ף (מספר 1358).
3 וראו מאמרי: "על בדי הארון", דף שבועי לפרשת במדבר, תשע"ח (מספר 1269).

* פרופ' רענן אייכלר, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.
1 ארון הברית והכרובים (ספריית האנציקלופדיה המקראית לט; ירושלים: מוסד ביאליק, תשפ"ה).

תמונה 1: תיבת עץ מקבר תות-ענח-אמון, ולה מוטות נשיאה הקבועים בטבעות. רישיון לשימוש בתמונה נרכש מ- Bridgeman Images.

תמונה 2: מילואת טבעת מקבר תות-ענח-אמון, הדומה לכפורת עם הכרובים הסוככים שלה. רישיון לשימוש בתמונה נרכש מ- robertharding.

תמונה 3: לוח שנהב מלכי ישראל בשומרון, ובו האלות ונפתים נשים מכונפות מסוככות על האל אוסיריס עמוד "ד'גד". התמונה באדיבות רשות העתיקות.

תמונה 4: דגם בקנה מידה 1/5 המשחזר את הארון והכרובים במשכן לפי מסקנות ספרי. הוכן על ידי אלכסנדר ויליאם סמית' וג'פרי קילן (Alexander William Smith and Geoffrey Killen). צילום: לוריין מארץ' קילן (Lorraine March-Killen).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שם), פרים, כדעת ר' יוסף בכור שור⁴ או ספינקסים מכונפים כדעת רוב החוקרים היום? לדעתי, אף לא אחד מכל אלה, אלא 'כרובים' הם בני אדם (בוגרים) מכונפים, כפי שמשמע מדעה אלמונית במדרש הגדול (על שם' כה:יח).⁵

האם הכרובים שמעל הארון יוצרים כיסא לה? כפי שמשמע מדברי רבינו חננאל (בפירושו על שם' כה:י) והרמב"ן (בפירושו על שם' כה:כא-כב), וכפי שחושבים רוב החוקרים היום? לדעתי, לא.

האם הכרובים שמעל הארון מסתכלים למטה, כפי שחשבו שורה של מפרשים מרבינו חננאל (בפירושו על שם' כה:י) ועד קאסוטו,⁶ בגלל המילים "אֶל הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִּים" (שם' לז:ט)? לדעתי, לא.

כשכתוב בדברי הימים על הכרובים שמעל הארון: "וּפְנֵיהֶם לְבַיִת" (דה"ב ג:יג), האם הכוונה היא שהם פונים לכיוון ההיכל, כלומר אל החלק העיקרי של "הבית", כפי שהבינו תרגום השבעים והולוגטה, או שהכוונה היא שהם פונים אחד אל השני, כלומר "ביתיה", פנימה, כפי שהבינו הפשיטתא ותרגום דברי הימים? לדעתי, גם וגם.

המסקנה העיקרית של הספר היא בעלת שני צדדים. מצד אחד, כל פרט ופרט של הארון, הכפורת והכרובים נלקח מהתרבות החומרית והאמנותית של המזרח הקדום. הרכבת הארון מעצי שיטים, הגודל שלו, הממדים באמות, הציפוי בזהב מבית ומחוץ, הזר המקיף, הפעמות, הטבעות, הבודים, הכפורת שעל הארון, העדות שבתוך הארון, הכרובים, התנוחה של הכרובים, פרישת הכנפיים שלהם, ואפילו הופעת האל-על הארון ומתחת לכנפי הכרובים – כל אלה היו מוכרים, והתורה לא המציאה אף רכיב.

מצד שני, התורה יצרה מהרכיבים האלה משהו שכלל הידוע לנו לא היה קיים בשום מקום מחוץ לעם ישראל: הנכחה מופשטת של הא-ל. בעמים אחרים הנכחו את האל, בדרך כלל, באמצעות פסל בצורת אדם, והשוו לסיפור התעמתות ארון ה' עם פסל האל הפלשתי דגון (שם"א ה:ב-ה). במקרים נדירים ביותר, מערכת הנכחה הייתה מופשטת למחצה: למשל, כיסא ריק, שבו אין אומנם ייצוג ישיר של האל, אבל יש בו הכוונה לחשוב על האל בצורת אדם היכול לשבת על כיסא. בניגוד לכך, המערכת המתוארת בפרשתנו היא מסגרת ריקה המורכבת מכנפיהם הפרושות של הכרובים, מגופם ומשטח הכפורת שעל הארון. מערכת זו כמו אומרת: "הא-ל נמצא איתנו, ואפשר להצביע על המקום המדויק שבו הוא נמצא, אבל הוא נמצא איתנו באופן שאינו מזכיר את הנוכחות של בן אדם או של כל ישות גשמית אחרת".

4 יעקב גליס (מהדיר), ספר תוספות השלם (ירושלים: מכון הרי פישל, תשמ"ב-תשפ"ה), כרך א, עמ' 148.
5 וראו מאמרי: "מהם כרובים?" דף שבועי לפרשת תרומה, תשע"ט (מספר 1306).
6 משה ד' קאסוטו, פירוש על ספר שמות (ירושלים: מאגנס, תשמ"ח), עמ' 335.

דף שבועי